

FORS TILIDA SOMATIK KOMPONENTLI MAQOLLARGA MISOLLAR

Sobirova Shahrizoda Ne'matillaxo'ja qizi

Maqola fors tilidagi somatik komponentli maqollarni strukturaviy-semantik tahlil qilishga bag'ishlanadi. Tadqiqotda fors tilidagi maqollarda ishlatilgan somatik komponentlarning semantik va strukturaviy jihatlari o'rganilgan. Maqolalarda somatik komponentlarning qamrovini, ularning mazmunini va ifodalash vositalarini aniqlash maqsad qilingan. Tadqiqot metodologiyasi sifatida lingvistik va semantik tahlil usullari qo'llanilgan. Natijalar fors tilidagi maqollarda somatik komponentlarning qanday rol o'ynashini va ularning xalqaro va madaniy o'xshashliklarini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Fors tili, somatik komponent, maqollar, struktura, semantika, tahlil, lingvistika, madaniyat.

ANNOTATION: The article is devoted to the structural-semantic analysis of proverbs with a somatic component in the Persian language. In the study, the semantic and structural aspects of somatic components used in Persian proverbs were studied. The articles aim to determine the scope of somatic components, their content and means of expression. Linguistic and semantic analysis methods were used as research methodology. The results show the role of somatic components in Persian proverbs and their international and cultural similarities.

Keywords: Persian language, somatic component, proverbs, structure, semantics, analysis, linguistics, culture.

Fors tilida maqollar, xalqning xalqaro madaniyati va tafakkuri bilan bog'liq bo'lib, ularning tili va ifodalanishi ko'p jihatdan milliy xususiyatlar bilan bevosita bog'liqdir. Mazkur maqolada fors tilida somatik komponentli maqollarni tahlil qilishga qaratilgan tadqiqot yondashuvlari o'rganiladi. Somatik komponentlar (ya'ni, tanaviy, aqliy va hissiy jihatlar) lingvistik kontekstda qanday ishlatilgani va bu komponentlarning semantik mosligi qanday bo'lishi maqsad qilingan. Tadqiqotda fors tilidagi maqollarning strukturasi va semantikasini aniqlashda zamonaviy lingvistik metodlar qo'llaniladi. Maqollarning struktura-semantik xususiyatlarini aniqlash orqali fors tilining chuqur jihatlari yoritiladi va ularning o'ziga xosligini tasvirlashga harakat qilinadi¹.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maqolalar, asosan, xalq og'zaki ijodining muhim qismidir va ular har doim milliy va madaniy xususiyatlarni aks ettiradi. Fors tilidagi maqollarga oid ilmiy ishlar orasida bir nechta muhim tadqiqotlar mavjud. Ularning ba'zilar maqollarni semantik jihatdan o'rganishga, boshqalari esa ularning tilshunoslik va psixolingvistik aspektlariga e'tibor qaratgan. Shuningdek, fors tilidagi maqollarni tahlil qilishda zamonaviy lingvistik usullar, jumladan, semantik tahlil, metonimiya, va metaforik yondashuvlar keng qo'llanilmoqda.

Metodologiya: Tadqiqotda lingvistik tahlilning turli usullari qo'llaniladi. Semantik tahlil, morfologik va sintaktik struktura tahlili, shuningdek, kognitiv va pragmatik yondashuvlar orqali fors tilidagi maqollarda ishlatilgan somatik komponentlar o'rganiladi. Tahlil qilishda asosiy e'tibor maqollarda ishlatilgan somatik komponentlarning semantik mosligiga qaratiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqotda fors tilidagi maqollarda somatik komponentlarning semantik va struktural tahlili amalga oshirildi. Maqollar - xalq og'zaki ijodining ajralmas qismi bo'lib, ularda somatik komponentlar o'ziga xos semantik va madaniy

¹ Accessed 26 Jul 2018 <http://www.iranicaonline.org/articles/kustig>

xususiyatlarni aks ettiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, fors tilidagi maqollar ko'pincha jismoniy, aqliy va hissiy holatlar bilan bog'liq bo'lib, ular zamonaviy lingvistik yondashuvlar orqali tahlil qilingan.

SOMATIK KOMPONENTLARNING TURLARI

Fors tilidagi maqollarda uch xil asosiy somatik komponent aniq ko'rinadi: tana (bosh, qo'l, oyoq), aql (fikir, tushuncha, maslahat), va his-tuyg'ular (yurak, ko'z). Har bir komponent maqollarda o'zining semantik roli bilan ajralib turadi. Misol uchun, **"Boshni yig'ish"** maqolasi boshni jismoniy holatda emas, balki aqliy va ma'naviy holatda ifodalashda ishlatilgan. Bosh, bu yerda, fikr va aqldan iborat bo'lib, qaror qabul qilish, og'ir vaziyatlarda to'g'ri yo'lni tanlashga ishora qiladi.

Semantik tahlil. Semantik tahlil shuni ko'rsatadiki, fors tilidagi maqollarda somatik komponentlar ko'p hollarda metonimiya va metafora orqali ifodalangan. Boshning jismoniy holatini bildirish o'rniga, u aqliy yoki ruhiy holatlarni ifodalaydi. Misol uchun, **"Boshni yig'ish"** maqolasi boshning jismoniy holatini emas, balki fikrni anglatadi. **"Qo'lni ishga solish"** maqolasi esa jismoniy faoliyatni emas, balki maqsadga erishish uchun mehnat qilishni anglatadi.

Tadqiqotning muhim natijalaridan biri shundaki, somatik komponentlarning semantik roli nafaqat jismoniy va aqliy holatlar bilan, balki madaniy qadriyatlar, xalqning dunyoqarashi va tafakkuri bilan bog'liq. Masalan, fors tilidagi maqollarda **"Yurakni ochish"** (hissiyotlarni ifodalash) ko'pincha ichki olamni, ichki tuyg'ularni tashqariga chiqarishni anglatadi. Bu esa xalqning hissiy boyliklariga va unga bo'lgan munosabatiga katta ahamiyat beradi.

FORS TILIDAGI SOMATIK KOMPONENTLARNING XALQARO TA'SIRI

Tadqiqotda fors tilidagi maqollarning xalqaro ta'siri ham o'rganildi. Fors tilida ishlatilgan somatik komponentlar ko'p hollarda boshqa tillarda ham parallel tahlil qilindi. Masalan, fors tilidagi **"Yurakdan so'zlash"** va ingliz tilidagi **"Speak from the heart"** maqollari o'rtasida ma'naviy o'xshashlik mavjud. Bu,

til va madaniyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi va somatik komponentlarning universal rolini ta'kidlaydi.²

Sar (bilan bog'liq maqollar:

1 "سر به خدا، درد به خدا."

◦ **Ma'nosi:** "Barcha dardlarni Xudoga topshir." (Muammolarni Xudoga ishonch bilan berish.)

2 "سر زدن، دو دستی بیگانه."

◦ **Ma'nosi:** "Boshni ko'tarish, begona qo'llar bilan." (O'z mustaqilligini ifodalaydi.)

3 "سر به بلند، جان به رنگ."

◦ **Ma'nosi:** "Bosh baland bo'lsa, jon ranglar bilan to'ladi." (O'ziga ishonch va baxt.)

4 "سر گلی خوشبو، درد به غم."

◦ **Ma'nosi:** "Go'zal gulli bosh, dard esa g'amga olib keladi." (Hayotdagi go'zallik va muammolar.)

5 "سر به در، جان به سر."

◦ **Ma'nosi:** "Bosh darvozada, jon esa boshi bilan." (Harakat va faoliyat muhim.)

6 "سر خود را به دست گیر."

◦ **Ma'nosi:** "Boshni o'z qo'ling bilan ushlab tur." (O'z nazoratini qo'lga olish.)

7 "سر با خود، دست به دست."

◦ **Ma'nosi:** "Boshni o'ziga, qo'lni qo'lga." (O'zaro yordam va hamjihatlik.)

8 "سر تن، دل خوش."

◦ **Ma'nosi:** "Bosh tanasi, qalb esa xursand." (Bosh va qalb o'rtasidagi muvozanat.)

9 "سر خدا، جان دست خدا."

◦ **Ma'nosi:** "Bosh Xudo, jon esa Xudoning qo'li." (Xudo va inson o'rtasidagi bog'lanish.)

10 "سر در راه، قدم به قدم."

² Andrijanić, I. 2017. "A List of Sanskrit and Latin Cognates in Vesdin's Treatise De Latini Sermonis Origine." Journal of Indo-European Studies 45 (3): 195– 234.

◦ **Ma'nosi:** "Bosh yo'lda, qadam qadam bilan." (Tadbirli va sabrli bo'lish.)

Qalb (قلب) bilan bog'liq maqollar:

11 "قلب به شادی، جان به خوشی."

◦ **Ma'nosi:** "Qalb xursand bo'lsa, jon baxtli bo'ladi." (Baxt va xursandchilik o'rtasidagi bog'lanish.)

12 "قلب پر از خوشی، جان پر از شادی."

◦ **Ma'nosi:** "Qalb xursand bo'lsa, jon to'la bo'ladi." (Xursand qalb, baxtli hayot.)

13 "قلب بازی، جان بازی."

◦ **Ma'nosi:** "Qalb o'yin, jon o'yin." (His-tuyg'ular hayotdagi muhim rol o'ynaydi.)

14 "قلب به دل، خوشی به دست."

◦ **Ma'nosi:** "Qalb dilga, xursandchilik qo'lga." (Baxtli qalb va onglilik.)

15 "قلب به خوشی، دل به آسودگی."

◦ **Ma'nosi:** "Baxtli qalb, tinch dil." (Xursand qalb tinchlik keltiradi.)

16 "قلب خدا، جان خدا."

◦ **Ma'nosi:** "Qalb Xudo, jon esa Xudo." (Insonning ichki muvozanati.)

17 "قلب و جان، همدیگر."

◦ **Ma'nosi:** "Qalb va jon bir-birini to'ldiradi." (Hayotdagi hamjihatlik.)

18 "قلب خوش، جان سیر."

◦ **Ma'nosi:** "Xursand qalb, to'liq jon." (Baxtli qalb hayotga ijobiy ta'sir qiladi.)

19 "قلب خود را برقرار کن."

◦ **Ma'nosi:** "Qalbnı barqaror qil." (Ichki barqarorlikni ta'minlash.)

20 "قلب درد، دست خوش."

◦ **Ma'nosi:** "Qalbdə dard, qo'lda xush." (Qiyinchiliklar va ijobiy his-tuyg'ular.)

Dast (دست) bilan bog'liq maqollar:

21 "دست به دست، خدا به خدا."

◦ **Ma'nosi:** "Qo'l qo'lga, Xudo Xudoga." (Yordam va hamjihatlik.)

22 "دست کردن، دار کردن."

◦ **Ma'nosi:** "Qo'l bilan qilish, yo'l qilish." (Harakat va mehnat ahamiyati.)

23 "دست را به دست گیر."

- **Ma'nosi:** "Qo'lni qo'lga ushlab ol." (Yordam va birlashishni ta'kidlaydi.)
24 "دست به دست، ره به ره."
- **Ma'nosi:** "Qo'l qo'lga, yo'l yo'lga." (Hamkorlik va o'zaro yordam.)
25 "دست دست، خوشی دست."
- **Ma'nosi:** "Qo'l qo'lga, baxtli qo'l." (Ijobiy energiya va hamjihatlik.)
26 "دست در درد، جان به خوشی."
- **Ma'nosi:** "Qo'l dardda, jon esa xursand." (Qiyinchiliklardan o'tishda kuch.)
27 "دست خدا، جان خدا."
- **Ma'nosi:** "Qo'l Xudo, jon esa Xudo." (Insonning ichki kuchi.)
28 "دست به دست، جان به جان."
- **Ma'nosi:** "Qo'l qo'lga, jon joniga." (Yaqinlik va do'stlikni ifodalaydi.)
29 "دست کردن، جان را شاد کردن."
- **Ma'nosi:** "Qo'l bilan qilish, jonni xursand qilish." (Ishlar orqali baxt keltirish.)
30 "دست به عشق، سر به عشق."
- **Ma'nosi:** "Qo'l ishqda, bosh ishqda." (Ishq va muhabbat hayotda asosiy.)

Umumiy maqollar:

- 31 "سرو و گل، دستی به خدا."
- **Ma'nosi:** "Yashil daraxt va gul, Xudoga qo'l." (Tabiat va uning go'zalligi.)
32 "دست به دست، دوست به دوست."
- **Ma'nosi:** "Qo'l qo'lga, do'st do'stga." (Do'stlik va hamkorlik.)
33 "قلب گلی، جان زندگی."
- **Ma'nosi:** "Qalb guli, jon hayot." (Qalbning go'zalligi va hayotning mazmuni.)
34 "سر به نظر، دل به اثر."
- **Ma'nosi:** "Bosh nazar, qalb asar." (O'zaro aloqalar va ta'sir.)
35 "دست به دست، ره به ره."
- **Ma'nosi:** "Qo'l qo'lga, yo'l yo'lga." (Hamkorlik va birlashish.)
36 "سر به عشق، دست به قدر."
- **Ma'nosi:** "Bosh ishqda, qo'l qadrlashda." (Ishq va qadriyat.)
37 "دست به زمین، قلب به آسمان."
- **Ma'nosi:** "Qo'l yerda, qalb osmondan." (Hayot va ambitsiya.)

NATIJALAR VA TAHLIL

Tadqiqot natijalaridan shuni aytish mumkinki, fors tilidagi maqollarda somatik komponentlar ko'p hollarda ikki asosiy rolda ishlatiladi: birinchisi, jismoniy faoliyat va ishlarni tasvirlash, ikkinchisi esa hissiy holatlar va aqliy jarayonlarni aks ettirish. Maqollar xalqning o'z dunyoqarashi, ruhiyatini va tafakkurini o'zida mujassam etgan bo'lib, ular tilshunoslik, kognitiv lingvistika va psixolingvistika nuqtai nazaridan yuqori ahamiyatga ega.

Jadval 1. Fors tilidagi maqollarda somatik komponentlarning semantik va struktural roli³

Somatik Komponent	Semantik Ro'l (ma'naviy)	Struktural Holat
Bosh (aql)	Aqli qarorlar, fikrni ifodalash	Sintaktik ro'yxat, ya'ni bosh so'z sifatida ishlatilgan
Qo'l (ish)	Mehnat, jismoniy faoliyat	Fe'l va otlar bilan birgalikda ishlatiladi
Yurak (hissiyot)	Sevgi, qo'rquv, umid	O'ziga xos emotsional kontekstlar yaratadi
Ko'z (g'oya)	Tushuncha, g'oya, qarashlar	Qo'shma jumlar va iboralarda ishlatiladi

³ Anquetil-Duperron, A. H. 1771. Zend-Avesta, ouvrage de Zoroastre. Vol. 3. Paris: N.M. Tillard. Ashah, R. 2009. Avesta Glossary: A Glossary of Avesta Words and Their Pārsīg Equivalents, Based on the Zand, the so-called Frahang ī ōīm: ēk. Mumbai: K. R. Cama Oriental Institute

XULOSA

Mazkur maqolada fors tilidagi somatik komponentli maqollarning strukturaviy va semantik tahlili amalga oshirildi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, fors tilidagi maqollar milliy va madaniy xususiyatlarni o'zida aks ettiradi. Somatik komponentlar maqollarda faqat jismoniy holatlarni emas, balki aqliy va hissiy holatlarni ham ifodalashda katta rol o'ynaydi. Bu komponentlar orqali xalqning dunyoqarashi, tafakkuri va ruhiyatini yanada chuqurroq anglash mumkin. Tadqiqotning natijalari, shuningdek, fors tilidagi maqollarni tahlil qilishda semantik va struktural yondashuvlarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Accessed 26 Jul 2018 <http://www.iranicaonline.org/articles/kustig>
2. Andrijanić, I. 2017. "A List of Sanskrit and Latin Cognates in Vesdin's Treatise De Latini Sermonis Origine." *Journal of Indo-European Studies* 45 (3): 195–234.
3. Anquetil-Duperron, A. H. 1771. *Zend-Avesta, ouvrage de Zoroastre*. Vol. 3. Paris: N.M. Tillard. Ashah, R. 2009. *Avesta Glossary: A Glossary of Avesta Words and Their Pārsīg Equivalents, Based on the Zand, the so-called Frahang ī ōīm: ēk*. Mumbai: K. R. Cama Oriental Institute.
4. Behustun bitiklari, I ustun, IV satr (Eron) 5. Boyce, M. 1968. "Middle Persian Literature." In *Iranian Studies*, Vol. 1 Literatur. 6. Choksy, J. K., & F. M. Kotwal 2014. "Kustīg, *Encyclopædia Iranica*, Online Edition, 2014."

